

Meyvənin insan həyatı üçün vacib olması hər kəsə məlumdur. Belə meyvələrdən biri də dünyaca məşhur olan nardır. Məhz buna görə də hər il noyabr ayında Göyçay şəhərində 2-3 gün davam edən təmtəraqlı nar festivalı keçirilir ki, artıq bu, "Nar bayramı" adı ilə ölkəmizdə məşhurdur. Buraya xaricdən qonaqlar dəvət olunur, həm də ölkəmizin müxtəlif bölgələrindən gələn insanlar gələrek festivalda nümayiş etdirilən nemətlərlə tanış olurlar.

Festivala dövlət nümayəndələri və incəsənət xadimləri də dəvət olunurlar. İncəsənət xadimləri nar haqqında el nəğmələri oxuyur, aşıqlar yeni mahnılar qoşur, elm adamları isə nar haqqında yeni biliklərini ortaya qoyurlar.

Mətbəxdə nardan istifadə edilərək hazırlanan bir qisim yeməklər də festivalda nümayiş etdirilir. Göyçayda 50-yə qədər nar növü vardır. Narın daha çox məşhur olan – gülöyşə, vələs, meyxos, balamürsəl, qaragilə, iridənə və s. növləri tamaşaçıları heyrdə qoyur. Nardan hazırlanan turşu çeşidləri də yarmarkada satışı aparılır.

Narın dünyaca məşhur olması onun yalnız yeyinti məhsulu kimi tanınması ilə bağlı deyil. Təsadüfi deyil ki, o, təbabətdə, iqtisadiyyatda, folklorada, incəsənətdə təzahür formalarını tapa bilir və hətta müqəddəs kitabımız olan Qurani-Kərimdə onun xeyrli tərəfləri haqda maraqlı fikirlər söylənir.

El arasında və ümumiyyətlə, ədəbiyyatda nar birliyi tərənnüm edən, bolluq, bəxət, uzun ömür, nəslin davamı, cənnət meyvəsi və s. formalarda simvollaşdırılır. Hətta narı əbədi həyat mənəbəyi olan günəşə bənzətmək olar. Çünki başlanğıc hissəsi ətrafa nur saçan günəşi və ya yenice çiçək açan gülü xatırladır. Narla bağlı bir sıra ayin, inam, sınaq, mərasim, nəğmə, rəvayət, əfsanə, atalar sözləri, nağıllar, tapmacalar da vardır.

Nar meyvəsinə aid xalq nəğmələri geniş yayılmışdır. Həmin nəğmələrə bu gün də qulaq asılır, onlar el şənliklərində ifa olunur. Bu nəğmələr – "Nar ağacı, nar çiçəyi", "Meyvələrdən üç meyvə var", "Nar-nar" nəğmələridir. Hətta "Nar yeyən uzunqulaq" adlı uşaq mahnısı da çoxlarına tanışdır.

Narla bağlı tapmacalara da rast gəlmək olur. Məsələn, "Aldım bir dənə, açdım min dənə", "Dağdan bir qab aş yumarladım, dənəsi də yerə düşmədi", "Ətindən kabab olmaz, qanından kasa dolmaz", "Kiçik-kiçik sandıqlar, içi dolu findıqlar", "Yupyumru fincan, içi dolu mərəcan" və s.

"Aldım bir dənə, açdım min dənə" tapmacasında nardan bir dənə alıb içindən min dənə çıxması məsələsi əbəs yerə deyilməyib. Burada bir ədəd nar bir dünya anlamına gəlir və içərisindəki min dənə isə bütün insanlığı özündə birləşdirir. Yəni dinindən, milliyətindən, irsindən, irqindən asılı olmayaraq insanların hamısı bir planetdə yaşayırlar və bu, hamı tərəfindən dərk olunarsa, güman ki, müharibələrə, qırğınlara da yer olmaz.

Narla bağlı rəvayətlərin birində deyilir ki, "Osmanlı dövründə kişilər törənlərinin sayının çoxalması və birliyin olmasının simvolu olaraq evlənənləri qızlara nar verirlərmiş". Belə bir inanc da var ki, bəzi yerlərdə toydan sonra evli cütüyə nar dənələri verirlər ki, uşaqlarının sayı çox olsun.

Folklor İnstitutunun hazırladığı "Atalar sözləri" kitabında "Nar ağacı – istək ağacı", "Nar üstündən turp yeməzlər" və s. ibrətamiz deyimlərə rast gəlmək olur (1, s.322). "Gün girən evə həkim girməz" yaxud "Nar girən evə həkim girməz" atalar sözlərini müqayisə etsək, onlarda oxşar və fərqli cəhətləri görə bilərik. Fərq burada günün cisim, narın isə meyvə olmasıdır. Oxşar cəhət isə günün nara bənzədilməsi ya da, əksinə narın günəşə bənzədilməsi məqamıdır.

Bir çox şairlərin yaradıcılığında da nar haqqında yazılmış şeirlərə rast gəlmək olur. Şair Səxavət Sahilin "Nar ağacının nəğmələri" adlı kitabında "Budaqların kölgəsi", "Ay nəğmə deyir", "Bilirsən, nar ağacı", "Sonra da torpaq oluruq", "Ave Maria", "Ad günümə" və s. şeirlərə

rast gəlmək olar. Şairin "Sonra da torpaq oluruq" şeirində insanla narın vəhdətdə olmasını əks etdirir:

Yazda tumurcuqlayan,
yayda qızaran,
payızda qaralan
nar oluruq,
saralan yarpaq oluruq,
sonra da torpaq oluruq.

Şeirir məzmununa fikir versək görürük ki, şair insan ömrünü nara və ilin fəsilələrinə bənzədir. İnsan da nar kimi əmələ gəlir, cavanlıq dövründən keçərək böyüyür və sonda insan saralan yarpaq olaraq torpağa çevrilir.

Daha sonra "Ad günümə" şeirinə nəzər salaq:

Ömrüm nar qabığıdır,
içindəki dənələr
acılı-şirinli illər kimidi.

Digər misrada:
Ömrün əvvəli və sonu olmur,
ömrün xoşbəxtlik və bədbəxtlik
bölgüləri var.

Bu şeirdə də yuxarıda qeyd olunduğu digər şeir kimi insana bənzədilmiş nardan söhbət açılır. Amma burada insan ömrü nar qabığına bənzədir. Biz bilirik ki, nar şirin və turş, ağ və qırmızı olur. Şair də məhz insanın yaşadığı acılı-şirinli, xoşbəxt və bədbəxt günlərini nara bənzədir, oxşar səciyyəli olmasını vurğulayır. Azərbaycan filmlərinə nəzər salsaq, görürük ki, nar kino mütəxəssislərimizin diqqətini cəlb etmiş və bu mövzuda sənədi, qısa metrajlı və digər janrlarda filmlər çəkmişlər. Bunlardan "Nar"

Göyçay şəhəri və oraya aid ərazilərdədir. Filmdə tamaşaçılara maraqlı ideya təqdim olunmuşdur. Atanın illərlə qoruyub saxladığı nar bağına oğul sahib çıxma bilmir. Təkcə nar bağı deyil, nəticə etibarilə o, ailəsinin də bütövlüyünü saxlamaqda aciz qalır. Əslində nar bağı filmdə simvol kimi götürülmüş və "bütöv ailə" ideyasını burada rəmzləşdirmişdir. Bütöv ailə isə valideynlər və övladlardan ibarətdirsə, nar bağı da yaşlı və cavan nar ağaclarından ibarət olmaqla filmdə təqdim olunan ana ideyanı uğurlu şəkildə tamaşaçı ilə "paylaşa" bilmişdir. Narın təsvirinə sənət əsərlərində, rəssamlıqda, vaxtilə hazırlanmış çini qablarda da rast gəlmək mümkündür. Leonardo Da Vinçi və o Renessans dövrünün digər rəssamları Hz.Məryəmi əlində nar və qucağında uşaq təsvir etmişlər. Rəssam Sandro Botičellinin əlində nar tutmuş Hz.İsani təsvir etdiyi rəsmdəki nar, maraqlıdır ki, iztirabı və yenidən dirilişi təmsil edir. Bu rəsm əsəri xristianların inancının ifadəsi olaraq qəbul edilmişdir.

İstər sarayların divarlarında, istər parçaların üzərində işlənmiş nar təsvirlərində təkcə nar meyvəsinin deyil, həmçinin ağacının forması, yarpaqları, çiçəyi də təsvir olunmuşdur. Şəki Xan Sarayının divarlarında da narın bu səpkidə çəkilmiş rəsmlərinə rast gəlmək mümkündür.

İran mifologiyasında İsfəndiyarın nar yedikdən sonra yenilməz olduğu deyilir. Şeyahət etdiyim ölkələrdən biri olan Misirdə olarkən oranın keçmiş tarixindən bəhs edən bir tarixçi deyirdi ki: "Qədim

zırlanan köynəklərdə, stəkanlarda, qələmlərdə və digər aksesuarlarda nar simvolundan geniş istifadə olunmuşdur. Birinci Avropa oyunlarının açılışında səhnələrin birində böyük bir halqa qoyulmuşdu və bu halqada üç yüzə qədər ifaçı görünürdü. Halqa firləndiqca adamlar sanki miniatür rəsmlərdə təsvir olunan obrazları canlandırır. Halqa tam dövrə vurdudan sonra yerdən nar ağacı boy verib qalxır. Şeyx Nizami ağacdan nar dərir və hər şey qəfildən donur. Burada miniatür dünyası torpağa bataraq yoxa çıxır, tərəzi uzaqlaşır və ifaçılar səhnəni tərk edirlər. Bu zaman stadionun mərkəzinə doğru uçan, bolluq, oyanış, sevgi, uğur mücəssəməsi olan və Azərbaycanı rəmzləşdirən nəhəng bir nar fiquru görünür. Sonra həmin fiqur paralanır və paralanmış fiqur qırmızı rəngli nar dənələrinə bənzəyən yüzlərlə şara çevrilir. Həmin şarlar insanların üzünə doğru gələrek hər kəsdə xüsusi bir maraq oyadı. Əslində bu səhnə narın birləşdirici missiyasını ifadə edirdi. Yəni, vahid dünyada yüzlərlə dövlətlərin və minlərcə millətlərin bərabər və sülh şəraitində yaşamaları mümkündür. O zaman yer üzündə ədalət də bərpə olunur, insanlar da fi-ravan yaşayar. Nizami Gəncəvinin obrazı isə buraya təsadüfən gətirilməmişdir. Çünki bu ideya şairin poemalarından bir qırmızı xətt kimi keçir.

İqtisadiyyatda narın ixracı xüsusi yer tutur. Bu gün bir çox ölkələrin bazarında narın həm özünə, həm də şirəsinə geniş tələbat vardır. 2016-cı ildə Azərbaycanda

NAR – İNSANLARA ƏBƏDİYYƏT BƏXŞ EDƏN SİMMVOL KİMİ

Gəncə şəhər məzarlığı.
Rəsul oğlu Muxtara aid məzar daşında
əlində nar çiçəyi tutan insan fiquru.

(1981), "Tənha nar ağacı" və ya "Tənha narın nağılı" (1984), "Nar bağı" (2017) filmlərini göstərmək olar. M.Təhmasibin "Çiçəkli dağ" pyesi əsasında tammetrəjli və macəra janrında çəkilmiş "Bir qalanın sirri" (1959-1960) filmində isə fraqmental şəkildə olsa da nara müraciət olunmuşdur. Hər kəsin maraqla izlədiyi bu filmdə hadisələrin kəskin və çixılmaz vəziyyətə gətirdiyi bir anda gizlədilmiş mətləbin, yəni, sirrin açılmasında nar meyvəsindən maraqlı vasitə (simvol) kimi istifadə olunur. Məhz bundan sonra hadisələrin düyünü açılmağa başlayır və filmin sonunda xeyrin şər üzərində qalib gəldiyini izləyə bilərik.

"Nar bağı" filmi isə Anton Çexovun "Albalı bağı" pyesinin motivləri əsasında çəkilmişdir. Maraqlıdır ki, filmin çəkilişlərində məhz Göyçay ərazisindəki nar bağlarından istifadə olunmuşdur. Bu da təsadüfi deyil, çünki ölkəmizdə ən müqəddəs və məhsuldar nar bağları elə

zamanlarda Misirdə insan öldükdən sonra onun yanına nar qoyulur. Narın ölən insanın yanında qoyulmasının mənası isə burada narın doğruluğu simvolizə etməsi kimi anlaşılmalıdır".

Mənbələrdə rast gəldiyim bir şəkildə məzar daşının üzərində insan fiquru və bu insanın əlində nar çiçəyini tutduğunu görmək mümkündür. Rəsmə diqqət çəkək: Rəsul oğlu Muxtara aid məzar daşının ön hissəsində ərəbcə yazılardan başqa ayaq üstündə təsvir olunmuş insan fiquru da vardır. Bu məzar daşındakı fiqur yaxası bağlı köynəkdə, kaftanda olması, başındakı papaq və əlində tutduğu nar çiçəyi ilə diqqəti çəkir.

Belə məlum olur ki, balaca yarpaqlara sahib olan bu motiv gerçəkdəki görünüşdən biraz fərqlidir. Rəsm o biri dünyanın, cənnətin rəmzi olaraq düşünülmüş və ölən adamın cənnətə getmək istəyinin simvolu kimi mənalandırılmışdır. Nar çiçəyinin şəkildə əks olunması məzar sahibinin gənc yaşda vəfat etməsinin işarəsi də ola bilər.

Qədim Misirdə dəfn prosesində narın ölən insanın yanına qoyulması və Gəncə şəhərindəki qəbir daşının üzərində əlində nar çiçəyini tutmuş insan fiqurunun təsvir olması oxşardır. Təsvirlərdən də görüldüyü kimi, insan həyatdan köç etdiyi məqamda narın meyvəsindən və çiçəyindən istifadə olunmuşdur. Ona görə də, nar müqəddəs bir meyvə sayılır. Dünyanın fərqli ölkələri olmasına baxmayaraq, bir çox yerlərdə dini ayinlər, inanclar, ritualar demək olar ki, eynidir.

2015-ci ildə Azərbaycanda keçirilən birinci Avropa oyunları üçün nar ilk dəfə olaraq rəsmi simvol kimi təqdim olunmuşdur. Burada narın simvol kimi seçilməsində əsas məqsəd ölkənin qürurlu tarixini və ümidverici gələcəyini əks etdirməkdir. Birinci Avropa oyunlarında narla bərabər, ceyran da rəsmi simvol kimi seçilmiş, ceyran – təbii gözəlliyin, saflığın, zərifliyin, nar isə - həyat eşiqi və enerji ilə aşib-daşmanı, günəş sevrliyi tərənnüm etmişdir. Nar birinci Avropa oyunlarının açılış günündən bitdiyi dövrə qədər bütün idman yarışmalarında diqqət mərkəzində olmuşdur. Hətta yarış üçün ha-

Prezident İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə Nar istehsalçıları və ixracatçıları Assosiasiyası yaradılmışdır. Bu assosiasiya beynəlxalq təşkilatlarla narçılığın inkişafı istiqamətində əməkdaşlıq edir. Ümumiyyətlə, narçılıq gəlirli sahədir. Nar bayramının keçirilməsi də onun göstəricisidir və bu mənada Azərbaycan iqtisadiyyatının və kənd təsərrüfatının sürətlə inkişaf etdiyini müşahidə etmiş oluruq.

Tibbdə isə nar, müxtəlif zərərli maddələrlə mübarizə aparmağa imkan verir, orqanizmi cavanlaşdırır, xərçəng xəstəliyinin profilaktikasında böyük rol oynayır, mədə-bağırsağ sisteminə, qan təzyiqinin aşağı salınmasına və s. amillərə müsbət təsir edir. Hətta, narın qabığını qurudub, dəmləyib içdikdə orqanizmə yaxşı təsir göstərir. Bütün qidalardan miqdarından çox istifadə etdikdə həmin qidanın xeyrindən çox zərərini görmək olur. Odur ki, nardan da istifadə etmənin daha faydalı yollarını arayıb-axtarmalıyıq!

Nigar İmam liyeva
AMEA Folklor İnstitutunun
aməkdaşı